

Loon op Zand Plangebied van Rijckevorselstraat

Archeologisch bureauonderzoek

BAAC Rapport V-21.0238 oktober 2021

Auteur:
A. Huijbers

Status:
concept

Colofon

ISSN: 1873-9350
Auteur(s): A. Huijbers
Cartografie: J. van Gestel
Redactie: J.F. van der Weerden
Copyright: BAAC te 's-Hertogenbosch

Redactie senior archeoloog : J.F. van der Weerden 24-09-2021

Accordering senior prospector: C.C. Kalisvaart 07-10-2021

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2021)

BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Onderzoekskader	7
1.2 Ligging van het gebied	7
1.3 Administratieve gegevens	9
2 Bureauonderzoek	11
2.1 Werkwijze	11
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	11
2.3 Bewoningsgeschiedenis	17
2.3.1 Inleiding	17
2.3.2 Historie	18
2.3.3 Archeologie	21
3 Archeologische verwachting	27
4 Conclusie en aanbevelingen	29
5 Geraadpleegde bronnen	31
Bijlagen	35
Bijlage 1	Stedenbouwkundig plan SalmRijck te Loon op Zand
Bijlage 2	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Samenvatting

In opdracht van Welmers Burg Stedenbouw heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied van Rijkevorselstraat te Loon op Zand. Aanleiding voor het onderzoek is het plan nieuwe woningen te realiseren.

Het plangebied is gelegen in een gebied met dekzandruggen, met hoge zwarte enkeerdbodems, veldpodzolbodems en/of lage landduinen (stuifzand). Op basis van historische kaarten is vastgesteld dat het plangebied in de nieuwe tijd tot aan de bouw van de huidige huizen onbebouwd terrein was. In en na de Tweede Wereldoorlog bevond zich in het plangebied een begraafplaats met 75 overleden soldaten.

Op basis van het bureauonderzoek geldt voor het bebouwde deel van het plangebied een lage tot middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de periode van het laat-paleolithicum tot en met de late middeleeuwen en een lage verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de nieuwe tijd (complextypen: nederzetting, begravingen). Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit het laat-paleolithicum tot en met het vroeg-neolithicum (complextype: jacht-/verzamelaarskampement). Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische resten uit het midden-neolithicum tot en met de middeleeuwen (complextypen: nederzetting, begravingen). Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een lage verwachting voor archeologische resten uit de nieuwe tijd.

De intactheid van de bodem in het niet-bebouwde deel van het plangebied is onbekend. Het advies is om een verkennend booronderzoek uit te voeren in het plangebied om de bodemopbouw in kaart te brengen en om de mate van conservering van het bodemprofiel vast te stellen.

1

Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Welmers Burg Stedenbouw heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied van Rijckevorselstraat te Loon op Zand. Aanleiding voor het onderzoek is het plan nieuwe woningen te realiseren (bijlage 1 stedenbouwkundig plan SalmRijck te Loon op Zand). De minimale bodemverstoring bij de realisatie van de nieuwbouw is te verwachten tot in de C-horizont van de bodem, waarbij een gerede kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak¹ te worden beantwoord:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan? Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstorende ingrepen in het verleden binnen het plangebied? Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied? In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

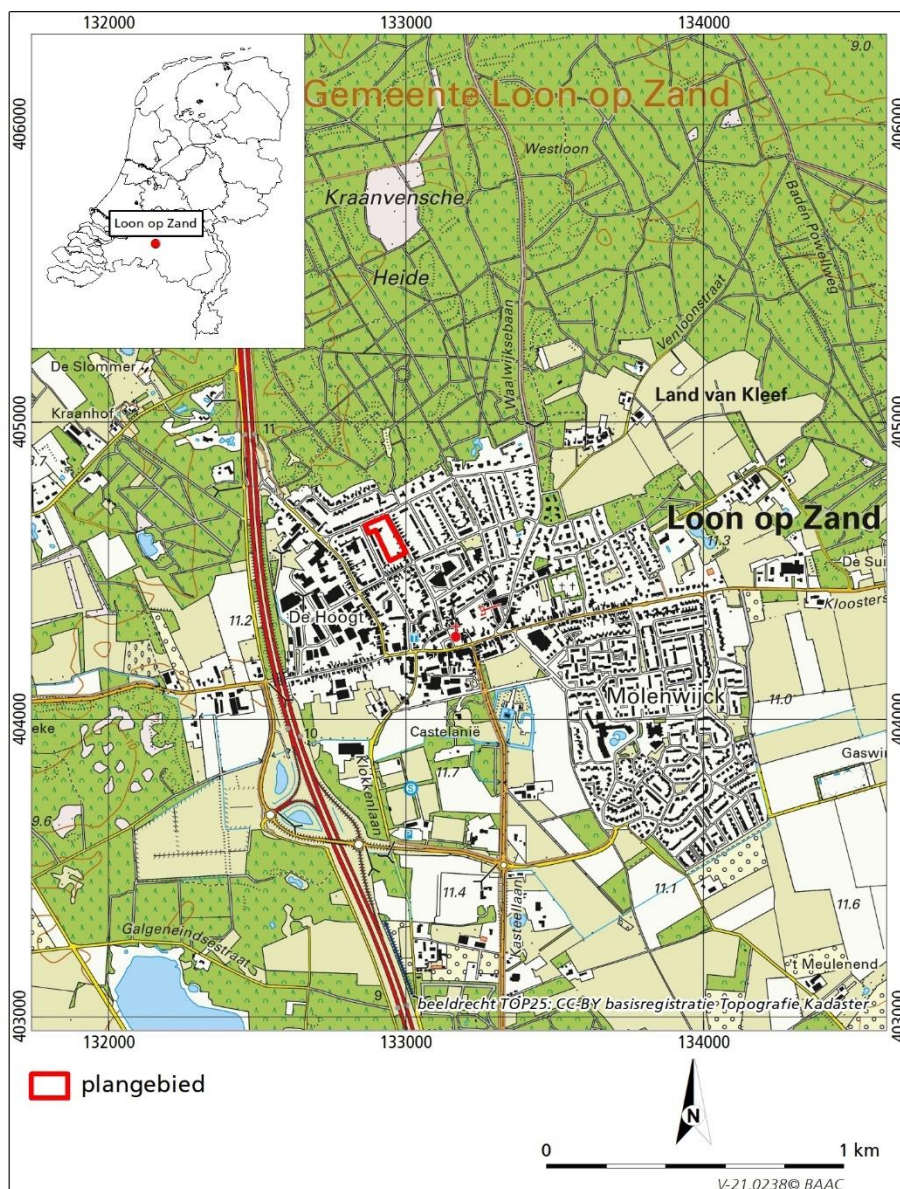
Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.1² en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Loon op Zand. Het plangebied wordt omgrensd door straten. In het noorden wordt het plangebied begrensd door de Van Salm Salmstraat, in het oosten door de Van Rijckevorselstraat, in het zuiden door percelen die aan de Gerlachusstraat liggen en in het westen grotendeels door bouwpercelen die aan de Willibrordusstraat liggen, terwijl een klein gedeelte van het plangebied direct grenst aan de Willibrordusstraat (afb. 1.1). De oppervlakte bedraagt bijna 1 hectare (8.487 m²).

¹ Merlidis 2021.

² CCvD 2016.

Afb. 1.1 Ligging van het plangebied.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Loon op Zand
Plaats:	Loon op Zand
Toponiem:	van Rijckevorselstraat
Kadastrale gegevens:	Gemeente Loon op Zand, sectie N, nr. 409 (370 m ²), nr. 910 (5,002 m ²), nr. 1094 (133 m ²) en nr. 1572 (2,982 m ²)
Landgebruik	Woonwijk, deels verhard
Datum veldwerk:	6 september 2021
Datum rapportage:	07-10-2021
BAAC-projectnummer:	V-21.0238
Coördinaten:	NW 132.861 / 404.653 NO 132.932 / 404.678 ZW 132.944 / 404.532 ZO 133.002 / 404.561
Kaartblad:	44H
Oppervlakte:	8487 m ²
Complexiteit:	Nederzetting, kampement, begravingen
Datering:	PALEOL-NT
Onderzoeksmeldingsnummer:	5114180100
AMK-terrein:	N.v.t.
Vondstmeldingsnummer(s):	N.v.t.
Type onderzoek:	Archeologisch bureauonderzoek
Opdrachtgever:	Welmers Burg Stedenbouw Contactpersoon: dhr/mevr. A. Robertshaw anthony@welmersburg.nl
Bevoegde overheid:	Gemeente Loon op Zand Dhr. B. Vorster B.Vorster@loonopzand.nl
Beheer vondsten/documentatie:	Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, E-depot Dans Easy en archief BAAC.
Uitvoerder:	BAAC, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	mevr. A. Huijbers email: a.huijbers@baac.nl

2

Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) (ARCHISIII) en de Actualisatie Archeologische Waarden- en Verwachtingskaart en de maatregelenkaart van de gemeente Loon op Zand, vastgesteld op 25 juni 2020.³

Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland, oude topografische kaarten, bouwtekeningen en bestekken. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het onderzoeksgebied waartoe het plangebied behoort, ligt in het Zuid-Nederlandse zandgebied, op de overgang van het Maasdal naar de hoger gelegen Pleistocene zandgronden.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich in een gebied dat qua geologie in grote mate beïnvloed wordt door de in de ondergrond aanwezige breuken. Het gebied behoort tot de Centrale Slenk (ook wel Roerdalslenk genoemd). Het betreft een dalingsgebied. Gedurende het Kwartair (bijlage 2) heeft daling plaatsgevonden. Vanwege het feit dat het een dalingsgebied betreft, zijn de geologische formaties in de ondergrond in de Centrale Slenk dikker dan elders in de omgeving.

Gedurende het Pleistoceen (2,5 miljoen jaar tot 11.650 cal yr. BP)⁵ zijn verscheidene zeer koude perioden geweest (glacialen/ijstijden), afgewisseld met warmere perioden (interglacialen). Gedurende geen van de glacialen is zuidelijk Nederland door landijs bedekt geweest.

³ Gemeente Loon op Zand, 2020.

⁴ Berendsen 2008a.

⁵ cal yr BP = aantal werkelijke jaren voor 1950.

In het Vroeg-Pleistoceen en het begin van het Midden-Pleistoceen raakte de Roerdalslenk gevuld met overwegend grove zanden en grind (Formatie van Sterksel) aangevoerd door de Rijn en Maas. Door de tektonische opheffing en kanteling van de Peelhorst werden de grote rivieren in het Cromerien⁶ gedwongen hun loop naar het oosten te verplaatsen en kwam een einde aan de fluviale sedimentatie in de slenk.

Gedurende de laatste ijstijd (Weichselien, 115.000 - 11.650 cal yr. BP) is het klimaat van invloed geweest op het huidige landschap. In het begin van het Weichselien was er nog vrij veel vegetatie, waardoor de zandverstuivingen slechts een lokaal karakter hadden. In het Midden-Weichselien was de vegetatie vrijwel verdwenen, waardoor op grote schaal verstuiving van zand kon optreden. Dit door de wind afgezette zand wordt dekzand genoemd. Het dekzandrelief bestaat voor het grootste gedeelte uit dekzandruggen en dekzandwelvingen. Behalve deze reliëfrijke gebieden zijn er ook gebieden waar het dekzand in de vorm van vlakten is afgezet, waaronder het plangebied en omgeving. De ruggen zijn vaak duidelijk in het landschap te zien en kunnen meer dan 1,5 meter boven hun omgeving uitsteken. De dekzandwelvingen zijn minder geaccidenteerd. De dekzandvlaktes vertonen vrijwel geen reliëf.

Het dekzandpakket wordt gerekend tot de Formatie van Boxtel.⁷ Het materiaal bestaat in het algemeen uit fijn zand (mediaan van 150 – 210 µm) met enkele grovere zand- of grindaagjes.⁸ Gedurende het Vroeg- en Midden-Pleniglaciaal (58.000 - 29.000 jaar geleden) trad er op grote schaal verspoeling van het toen aanwezige dekzand op, waardoor zandlagen afgewisseld met leemlagen gevormd werden, die samen fluvioperiglaciale afzettingen genoemd worden. In een later stadium van het Pleniglaciaal zijn wederom fluvioperiglaciale sedimenten afgezet. Deze afzettingen worden ook wel 'Brabants leem' genoemd. Het Brabants leem (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Liempde) is over het algemeen slecht waterdoorlatend. Fluvioperiglaciale afzettingen of Brabantse leem zijn dus doorgaans ontstaan door sedimentatie van een uitgebreid stelsel van beken die sneeuwmeltwater afvoerden. De ondergrond was bevroren, zodat het water niet in de bodem kon infiltreren. Door de beken werden fijne en grove zanden afgezet met grind, leemlaagjes en lokaal dunne veenbandjes en bestaan uit een afwisseling van matig fijn tot matig grof zand (mediaan van 150 – 300 µm) en grind.

Gedurende het Laat Glaciaal (14.640-11.650 cal yr. BP) traden wisselend enkele klimaatsverbeteringen en -verslechtingen op, waarbij wisselend bodemvorming en verstuiving plaatsvond. De dekzanden uit deze periode worden 'jonge dekzanden' genoemd. Dit "Jong dekzand" is onder te verdelen in twee fasen, "Jong dekzand I" en "Jong dekzand II". Op de overgang tussen "Jong dekzand I" en "Jong dekzand II" is op bepaalde plaatsen een dunne bodem gevormd. Deze laag staat bekend als de Laag van Usselo en vertegenwoordigt een oude begroeiingshorizont die zich ontwikkeld heeft op een voormalig landoppervlak of als een veenlaag, daterend in het Allerød Interstadiaal.⁹

Aan het einde van het Weichselien en in het Holocene werd het klimaat een stuk milder. Het systeem van ondiepe, verwilderde geulen en beken veranderde hierdoor in meanderende beken, die zich aanvankelijk in het landschap insneden. In de beekdalen werden zand en klei afgezet en vond lokaal veenvorming plaats (Boxtel Formatie; Singraven Laagpakket).

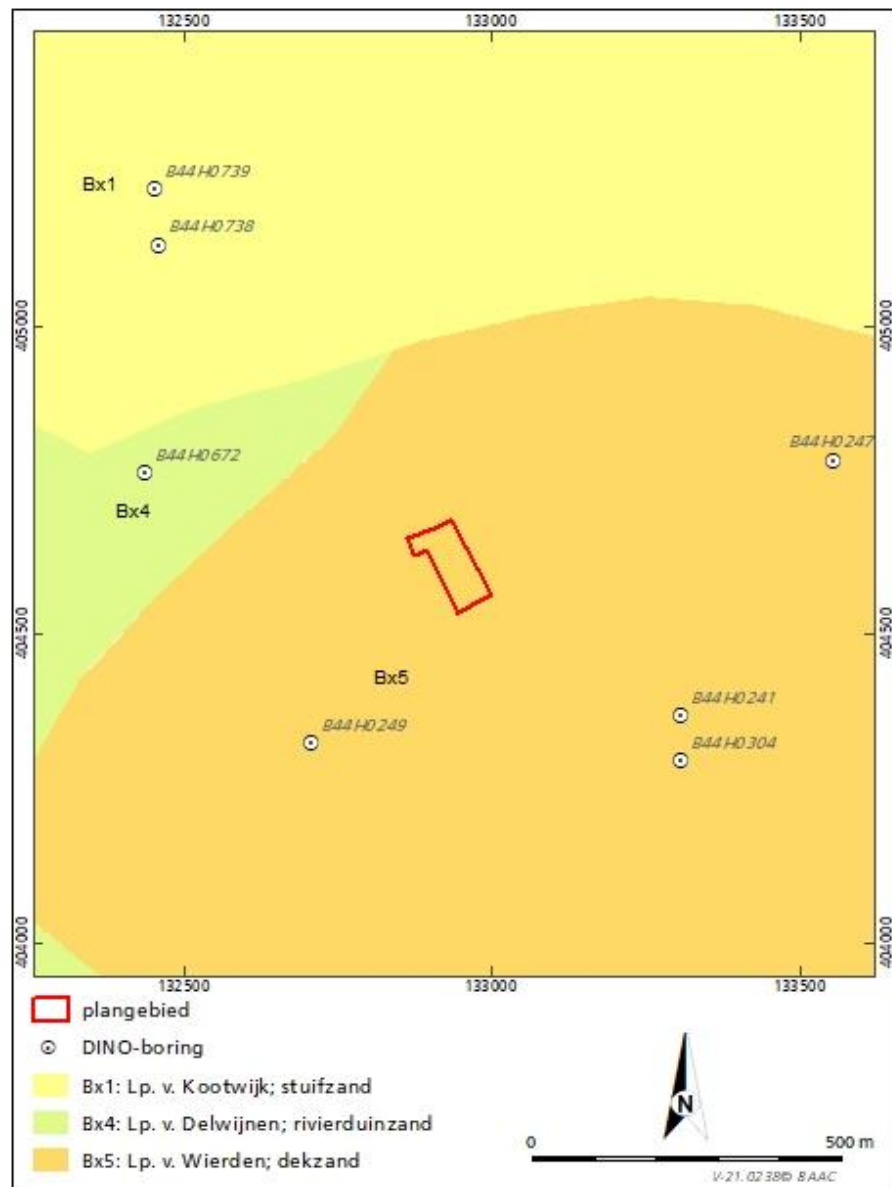
⁶ Zie bijlage 2 voor een overzicht van de geologische perioden.

⁷ De Mulder *et al.* 2003.

⁸ Harbers 1990.

⁹ Berendsen 2008b.

Specifiek

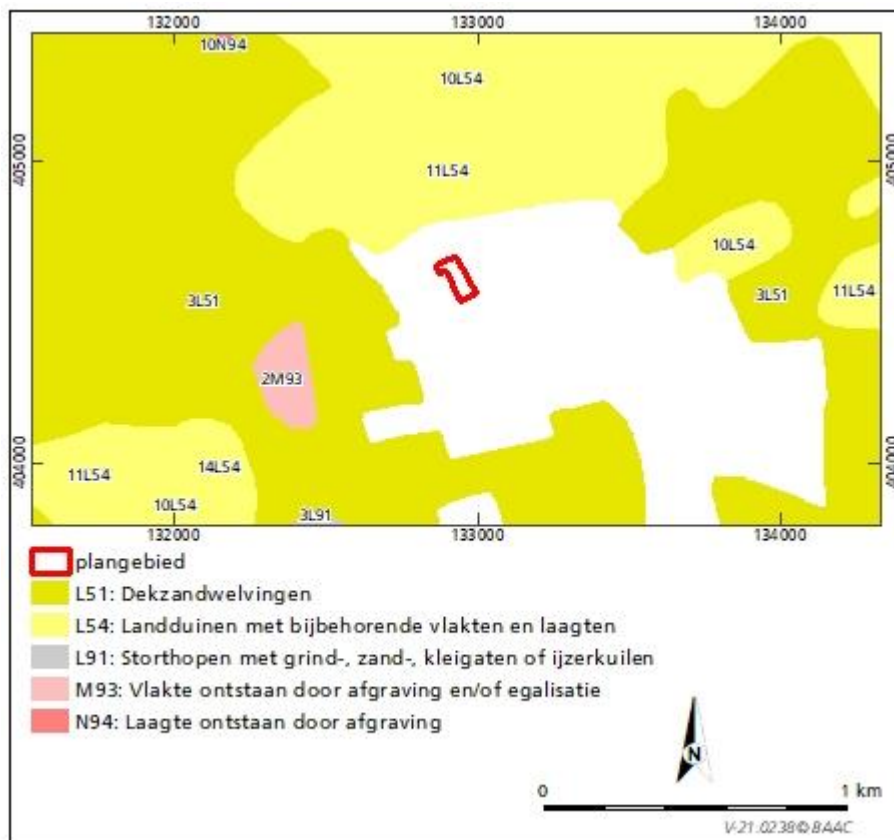
Afb. 2.1 Het plangebied op een uitsnede van de geologische overzichtskaart van Nederland (TNO-NITG et al. 2010) met daarop geprojecteerd enkele boringen uit het Dinoloket (Dinoloket 2021).

Geologisch komt binnen het plangebied dekzand voor behorende tot het Laagpakket van Wierden (afb. 1.1). In het Dinoloket staan geen boringen in het plangebied en in diens directe omgeving.¹⁰ De dichtstbijzijnde locatie van een boring ligt op circa 200 m van het plangebied.¹¹ Het gaat om een profiel van 36,5 meter diep -mv. In het profiel van die boring zien we lithologisch boven in tussen 0 en 2,40 m -mv niet nader beschreven zand. Tussen 2,40 en 3,20 -mv is sprake van fijn zand. Tussen 3,20-5,10 m -mv matig grof zand. Tussen 5,10-6,40 m -mv is sprake van zwak siltige klei. Tussen 6,40 en 7,10 m -mv zien we matig grof zand. Vervolgens is tussen 7,10 en 9,60 m -mv sprake van grof zand. Vanaf 9,60 tot 10,30 -mv grof en kleiig zand. In de zone van 10,30-11,90 m -mv is sprake van

¹⁰ Dinoloket, 2021.

¹¹ Dinoboring B44H0254.

matig grof zand. Tussen 11,90 en 14,70 m -mv van grof zand. Tussen 14,70-17,20 m -mv zien we grof zand, dat sterk grindig is. Tussen 17,20-18,80 m -mv is sprake van zeer grof zand dat sterk grindig is. Tussen 11,80-24,70 m -mv grof zand. Vervolgens is tussen 24,70-26,20 m -mv sprake van grof zand, dat sterk grindig is. Daarna op een diepte tussen 26,20 en 31,50 m -mv grof zand. Tenslotte zien we grof zand, sterk grindig, tussen 31,50 en 36,40 m -mv. Lithostratigrafisch zien we tussen 0 en 2,00 m -mv geen laagbeschrijving. Tussen 2,00 en 14,70 m -mv is sprake van de Formatie van Boxtel en tussen 14,70 en 36,50 m -mv van de Formatie van Sterksel.

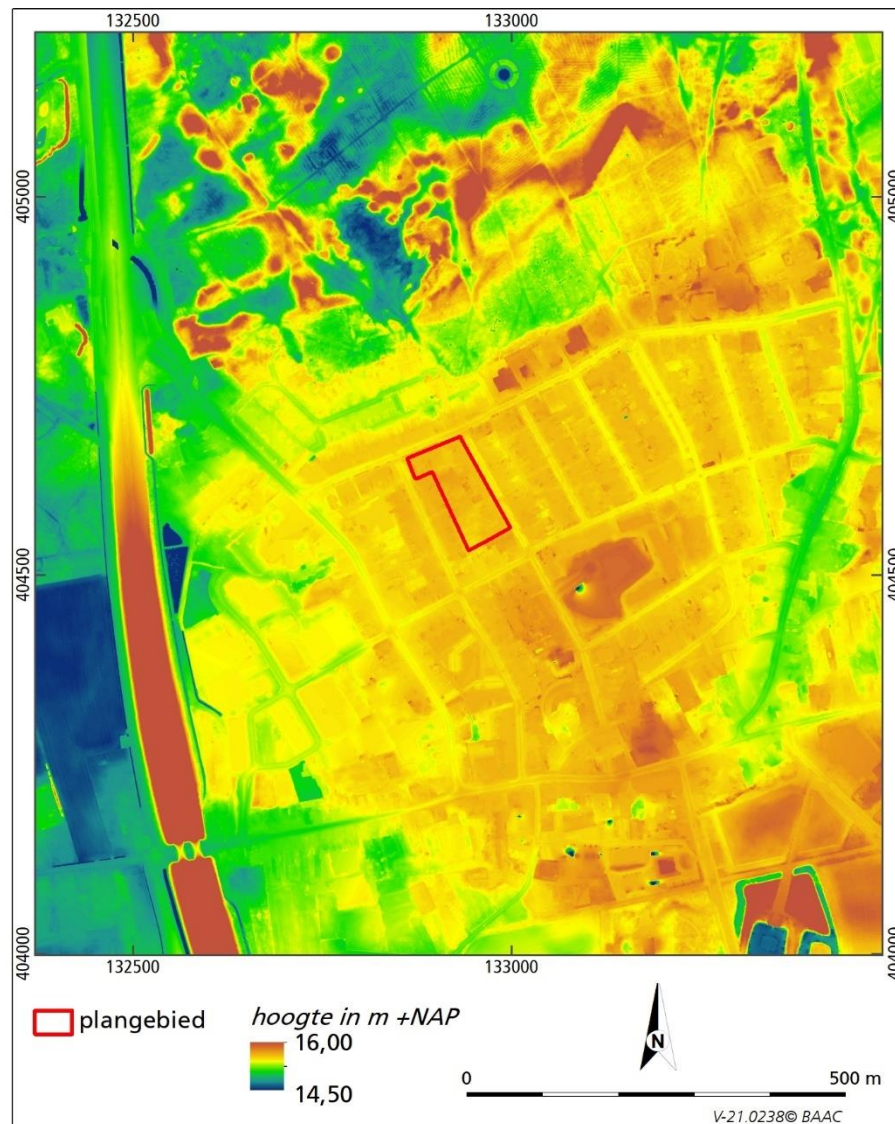

Afb. 2.2 Het plangebied op een uitsnede van de geomorfologische kaart (RCE, 2021c).

Op de geomorfologische kaart ligt het plangebied in een zone die niet is gekarteerd. Met extrapolatie van de legenda-eenheden in de omgeving is te bepalen dat het plangebied ligt in een gebied met dekzandruggen (legenda-eenheid 3L5) en/of lage en hoge duinen (legenda-eenheden 3L8 en 12C2).¹²

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN-3) blijkt dat het plangebied in een hoog gebied is gelegen, op circa 15,00 m +NAP (gele vlakken op afb. 2.3. De oranje vlakken zijn van de bebouwing). Het gaat om een dekzandrug.

¹² RCE 2021c, geomorfologische kaart van Nederland in Archis III.

Afb. 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van het AHN (AHN, 2021)

Op de bodemkaart ligt het plangebied ook in een niet-gekarteerd gebied. Met extrapolatie van legenda-eenheden in de omgeving is het waarschijnlijk dat in het plangebied hoge zwarte enkeerdbodems, veldpodzolgronden en/of duinvaaggronden zijn gelegen.¹³

De bruine en zwarte enkeerdgronden zijn zandgronden met een niet-vergraven, dikke humushoudende bovengrond (Aa-horizont van minimaal 50 cm dik). Deze dikke humushoudende bovengrond wordt ook wel een plaggendeek of esdek genoemd. Dit esdek is ontstaan door het eeuwenlang opbrengen van gemengde plaggen en potstalmest op de akkers. De plaggen werden gestoken op nabij liggende gras-, bos- of heidepercelen en in de potstal geworpen om de uitwerpselen van het vee op te vangen. Vaak werd ook het nederzettingsafval vermengd met de plaggen, waardoor in esdekken vaak 'mestaardewerk' voorkomt. De plaggen werden met de uitwerpselen en het nederzettingsafval vervolgens als mest op de akkers gebracht. Op een akkercomplex op arme zandgrond konden zo gedurende langere tijd gewassen verbouwd worden,

¹³ RCE, 2021b.

zonder dat de bodemvruchtbaarheid daarbij uitgeput raakte. De oogsten konden daardoor op peil blijven.

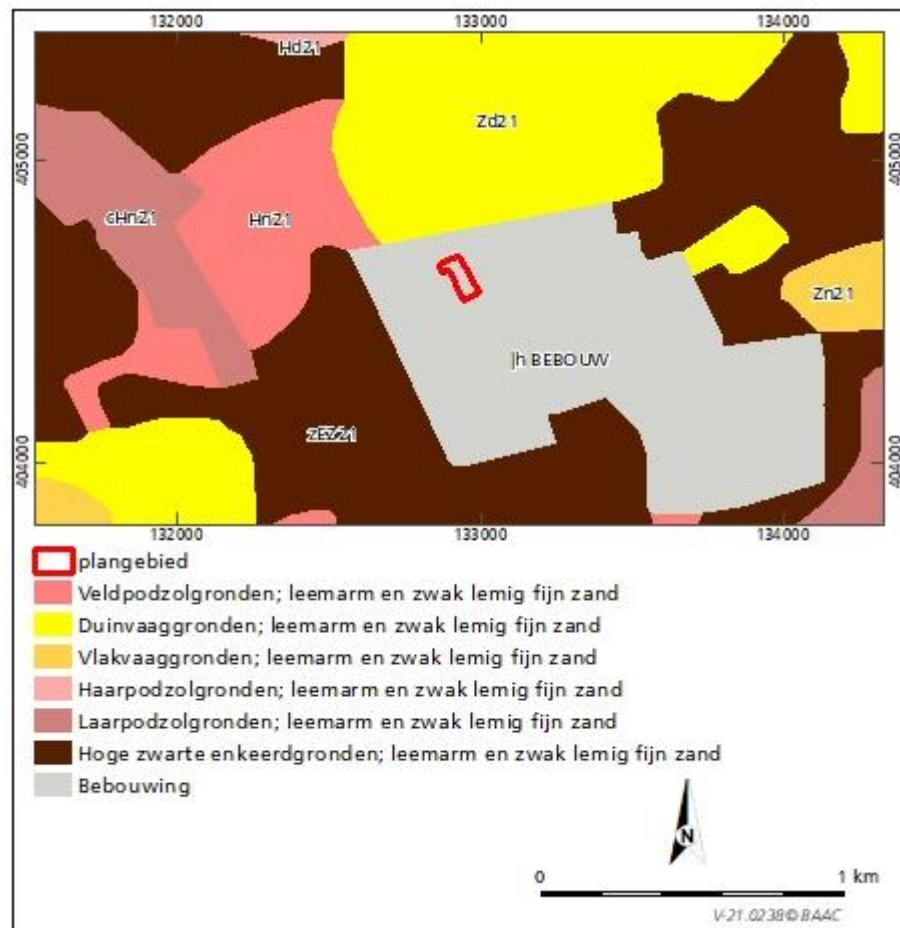
De *zwarte enkeerdgronden* (zEZ) hebben meestal een zandig tot zwak lemig esdek. Ze worden vooral aangetroffen als complexen van oude bouwlandgronden op de hoger gelegen dekzandruggen en langs stuwwallen in het Pleistocene dekzandgebied en het keileemgebied (Drents Plateau). In het oostelijke dekzandgebied kunnen vlakbij oude boerderijen of hoeven ook individuele percelen zijn opgehoogd, de zogenaamde 'eenmansessen'. De nabijheid van zwarte enkeerdgronden bij heideontginningen suggereert dat de zwarte kleur vooral het gevolg is van het gebruik van heideplaggen. De *bruine enkeerdgronden* (bEZ) hebben vaak een sterk lemig esdek en komen vooral voor langs de grotere beekdalen in de Achterhoek en Overijssel en ter weerszijden van het dal van de Maas in Noord en Midden-Limburg. Men vermoedt dat de bruine kleur en de lemigheid wijst op het gebruik van bosstrooisel en kleiige grasplaggen als bemesting. De bruine enkeerdgronden in het westen van Nederland komen voor op de geestgronden (bollengronden of zanderijgronden) langs de duinen en zijn daar ontstaan door herhaalde diepe groundbewerking.

Ter plaatse van de esdekken kan het originele maaiveld zijn opgehoogd met minimaal 0,5 m en lokaal zelfs meer dan 1 m grond, terwijl het maaiveld in de afgeplagde gebieden rondom het akkercomplex juist verlaagd is. Bij hele dikke plaggendecken (> 1m) is soms sprake van een bruin esdek in de ondergrond en een donkerbruin tot zwart esdek in de top van de bodem. Dit kan wijzen op een meerfasige opbouw van het esdek, waarbij verschillende brongebieden voor het strooisel zijn afgeplagd.

Veldpodzolgronden zijn kalkloze zandgronden die onder natuurlijke omstandigheden een dunne humushoudende bovengrond (A-horizont van 15-30 cm) al dan niet in combinatie met een dunne uitspoelingslaag (E-horizont) hebben ontwikkeld. Deze grijszwart gekleurde E-horizont is gelegen op een dunne oranjebeige tot oranjegeel gekleurde laag (Bs-horizont), waarin humuszuren en vaak al enige ijzerverbindingen zijn ingespoeld tot het niveau waarop het grondwater wordt aangetroffen. Veldpodzolen zijn meestal gelegen in de lagere delen van het dekzandlandschap, waardoor het grondwater hoog staat en de uitgespoelde deeltjes met het grondwater worden afgevoerd. De ondergrond is daardoor meestal gereduceerd en grijswit tot geelwit van kleur (C-horizont).

De veldpodzolgronden worden dus veel gevonden in de dekzandlaagten en vormen vaak associaties met de beekerdgronden langs beekdalen. De textuur van de ondergrond is meestal fijn tot iets lemig dekzand en de bodemvruchtbaarheid van de gronden op deze kwartsrijke dekzanden is vaak matig tot laag. Vanwege de problemen met de vochthuishouding en de matige bodemvruchtbaarheid zijn de gronden voor akkerbouw meestal niet geschikt.

Duinvaaggronden zijn kalkrijke of kalkloze zandgronden zonder of soms met een zeer dunne humushoudende bovengrond (A-horizont tot 10 cm). Deze beige tot bruingeel gekleurde A-horizont ligt direct op de soms nog sterk gelaagde ondergrond die nog weinig door bodemvorming is veranderd (C-horizont). De grondwaterstand is meestal laag, zodat roest en grijze vlekken niet voorkomen. Vanwege de goede ontwatering hebben de zandkorrels ijzerhuidjes. Een B-horizont is door de korte tijd van bodemvorming echter nog afwezig. De duinvaaggronden liggen ten opzichte van de omliggende landschapseenheden meestal relatief hoog. Ze komen vooral voor op kalkloze kustduinen, in jonge stuifzandgebieden en op onthoofde zandgronden in het dekzandgebied.

Afb. 2.4 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de bodemkaart van Nederland (RCE, 2021b)

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het dekzandgebied van Noord-Brabant kent een lange bewoningsgeschiedenis, waarvan de eerste sporen teruggaan tot de laatste ijstijd (laat-paleolithicum B). Het laat-paleolithicum werd evenals het daaropvolgende mesolithicum gekenmerkt door rondtrekkende jagers-verzamelaars, die gebruik maakten van stenen en benen werktuigen. De mensen woonden in tijdelijke kampen, die zich over het algemeen op landschappelijke gradiënten bevonden. Door de bestaansbasis (jagen en verzamelen) en de grote mobiliteit was de invloed van deze mensen op het landschap gering.

Dit veranderde toen men vanaf 4900 v.C. (neolithicum) geleidelijk het jagen en verzamelen verruilde voor een voedselvoorziening gebaseerd op akkerbouw en veeteelt. Door het verbouwen van voedsel werd men gebonden aan een bepaalde plek, werden stevigere onderkomens gebouwd en ging men aardewerk produceren en gebruiken. Zodra de bodem op een bepaalde plek uitgeput was, kapte men een nieuw stukje bos en verplaatste men de akkers en eventueel de boerderij. Vanaf deze periode (in het Atlanticum) vond een stijging van de zeespiegel plaats en daarmee samenhangend een stijging van de grondwaterspiegel, waardoor op landschappelijk laag gelegen zandgebieden veen kon gaan groeien. Zo ook het gebied direct ten noorden van het plangebied

(Langstraat) en volgens de CHW Noord-Brabant tot in het plangebied, waarbij het veen tegen de hoger gelegen zandgronden was opgegroeid.¹⁴ De ontginning van het veengebied vond (vanaf ongeveer 1000 n.C.) plaats door sloten aan te leggen om het veen te ontwateren. Op deze manier ontstonden langgerekte, smalle percelen. Door oxidatie van het veen als gevolg van de ontwatering en turfwinning, klonk het veen in. Lagere gedeeltes werden na de ontginning benut als weiland en hogere gronden als bouwland. Wanneer het bouwland te laag kwam te liggen, werd een nieuw stuk veen ontgonnen en werd het vroegere bouwland omgezet in wei- en hooiland. Hierdoor kwamen de boerderijen steeds verder van de bouwlanden af te liggen en werden deze na verloop van tijd verplaatst in de richting naar het nieuwe bouwland.

Men ging zich vestigen op hoger gelegen en drogere gebieden, waarbij na verloop van tijd als gevolg van ontbossing en akkerbouw de bodemvruchtbaarheid in grote gebieden dermate afnam dat deze niet meer als woon- en landbouwgebied kon worden gebruikt en men zich terugtrok in de gebieden met een van nature hoge bodemvruchtbaarheid. Op de uitgeputte akkers zal na verloop van tijd secundair bos zijn gaan groeien, waarna deze gebieden werden gebruikt voor het verkrijgen van brandhout en dergelijke.

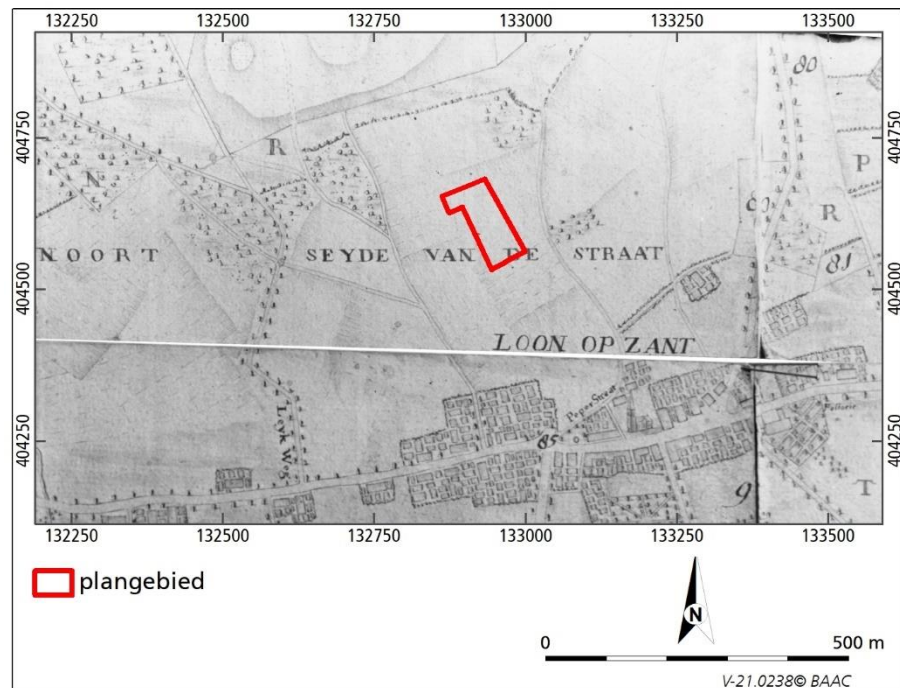
In de loop van de middeleeuwen nam de bevolking sterk toe, waardoor ook de behoefte aan landbouwgrond sterk toe nam en grote aaneengesloten bouwlandcomplexen ontstonden. Lagere gedeeltes werden na de ontginning benut als weiland en hogere gronden als bouwland. Wanneer het bouwland te laag kwam te liggen, werd een nieuw stuk veen ontgonnen en werd het vroegere bouwland omgezet in wei- en hooiland. Hierdoor kwamen de boerderijen steeds verder van de bouwlanden af te liggen en werden deze na verloop van tijd verplaatst in de richting naar het nieuwe bouwland. Bij uitputting van de bodem werd plaggenmest opgebracht en ontstonden enkeerdgronden. Pas met de uitvinding van de kunstmest in de 19^e eeuw werden akkers niet verder opgehoogd. De inrichting van het kleinschalige middeleeuwse landschap was voor de 20^e-eeuwse boeren niet ideaal. Na de Tweede Wereldoorlog zijn maatregelen uitgevoerd om de productieomstandigheden te verbeteren. De percelering veranderde, de ontwatering werd aangepakt en de ontsluiting werd verbeterd. Op veel plaatsen maakte het kleinschalige, besloten landschap plaats voor een rationeel ingericht, open gebied.¹⁵

2.3.2 Historie

Op kaarten uit de 18^e en begin 19^e eeuw is te zien dat het plangebied onbebouwd is en uit cultuurland bestaat (afb. 2.5, 2.6 en 2.7). Op de oudste kadasterkaart is te zien dat het plangebied in een verkaveld gebied ligt (afb. 2.7).

¹⁴ Buitenhuis *et al.* 1991.

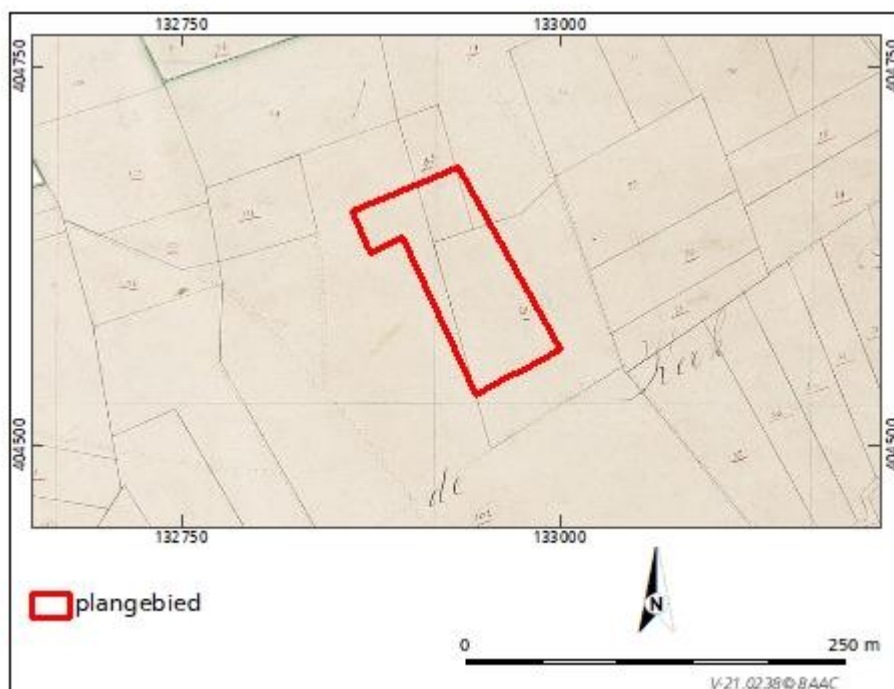
¹⁵ CHW Noord-Brabant, 2016.

Afb. 2.5 De ligging van het plangebied op een uitsnede van de kaart van Hattinga. Kaart van Loon op Zand, datering na 1756 (BAAC kaartenarchief).

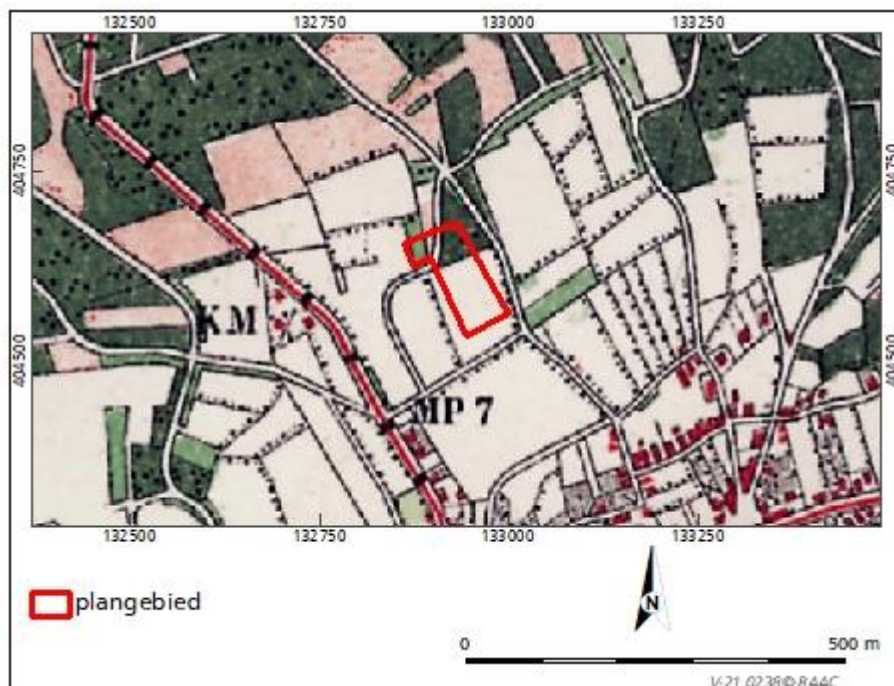

Afb. 2.6 De ligging van het plangebied op de Kaart van de heerlijkheid Tilburg en Goirle (met daarbij ook de heerlijkheid Drunen met Loon op Zand) getekend door Hendrik Verhees, daterend uit 1794 of later (Kaartenarchief BAAC).

Afb. 2.7 De ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadasterkaart van 1832 (Kadasterkaart 1811-1832).

Op de kadasterkaart van 1832 is te zien dat het plangebied ligt op onbebouwd terrein en dat er geen wegen in het plangebied liggen. In het plangebied liggen op de kadasterkaart de percelen 19 (heide), 19a (mastbos), 20 (bouwland) en 102 (bouwland) van sectie E.

Afb. 2.8 De ligging van het plangebied op een uitsnede van de topografische kaart van 1900 (BAAC kaartenarchief).

Uit de topografische kaart van 1900 blijkt dat in het plangebied bouwland, heide en bos is gelegen evenals een deel van een zandweg. Die zandweg is op de

kadasterkaart van 1832 niet te zien. Op de topografische kaart van 1850 ligt de weg er nog niet.¹⁶ Pas op de topografische kaart van 1868 staat de weg aangegeven.¹⁷ In het plangebied ligt dan bouwland en bos, ook op de plaats waar volgens de topografische kaart van 1900 heide lag. Op recentere topografische kaarten is te zien dat in het plangebied huizen zijn gebouwd vanaf 1958.¹⁸ Op de verstoringsbronnenkaart staan geen verstoringen in het plangebied, anders dan verstoringen door de aanwezige bebouwing.¹⁹ Bij raadpleging van de bouwtekeningen en bestekstekeningen uit het plangebied, verkregen van stedenbouwkundig bureau Welmersburg, komt naar voren dat de aanlegdiepte van de funderingen van de ter plaatse gebouwde huizen in de jaren '60 van de twintigste eeuw volgens de tekeningen varieerde tussen 0,80 en 1,25 meter -mv.

2.3.3 Archeologie

Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de gemeentelijke verwachtingskaart (zie afb. 2.9).

Op de gemeentelijke archeologische verwachtingenkaart ligt een groot deel van het plangebied in een gebied met een hoge verwachting en een klein deel in een middelhoge verwachting.²⁰ Op de gemeentelijke archeologische maatregelenkaart van Loon op Zand is te zien dat het deel van het plangebied met een hoge archeologische verwachting valt onder een archeologisch waardevol gebied van categorie 3: Gebied/terrein met een hoge archeologische verwachting. Het kleine deel van het plangebied met een middelhoge archeologische verwachting valt op de gemeentelijke maatregelenkaart onder een archeologisch waardevol gebied van categorie 4: Gebied/terrein met een middelhoge archeologische verwachting.²¹ Het kleine deel van categorie 4 ligt in de hoek van de Van Salm Salmstraat en de Van Rijckevorselstraat.

¹⁶ Topotijdreis, 2021.

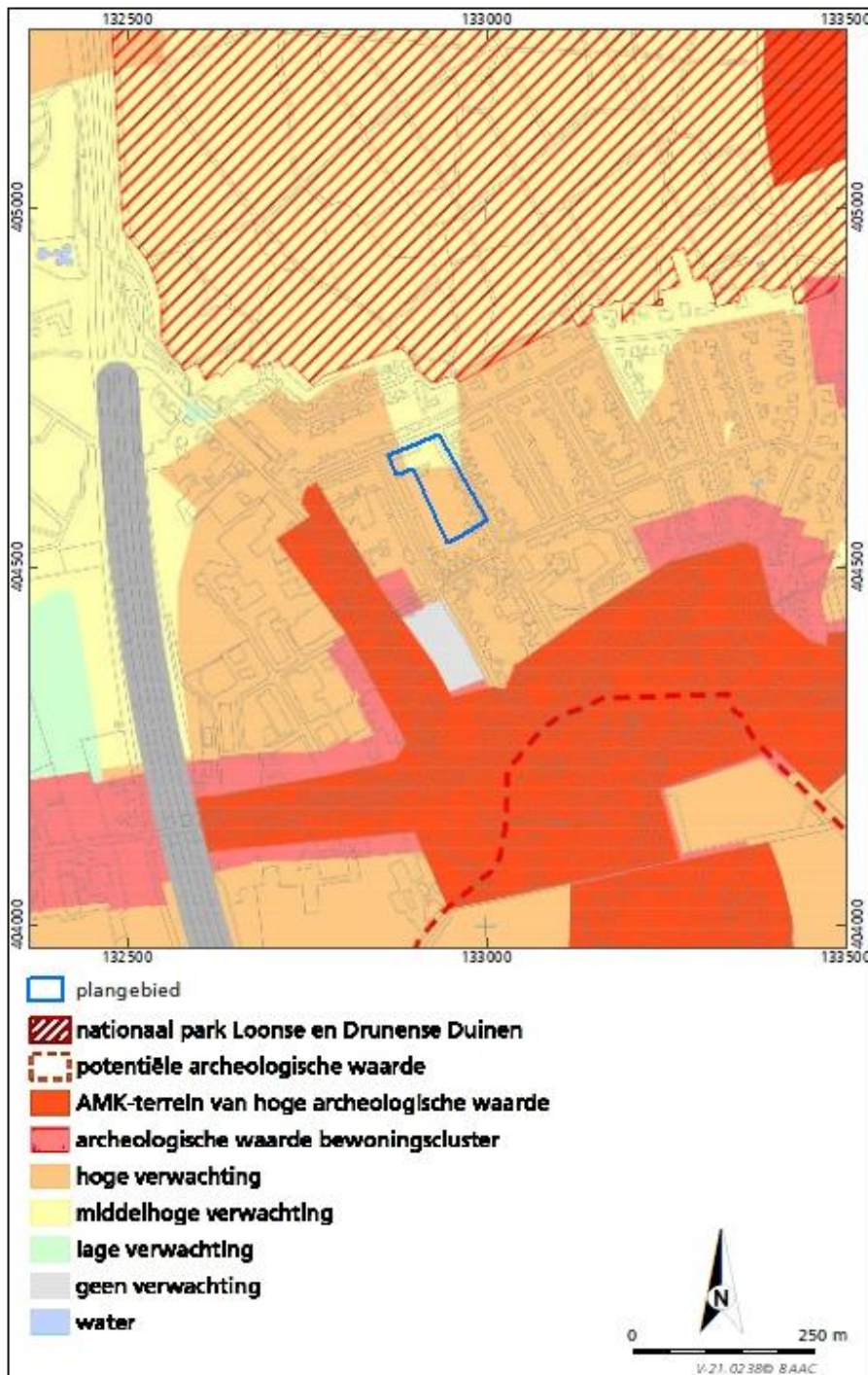
¹⁷ Topotijdreis, 2021.

¹⁸ Topotijdreis, 2021.

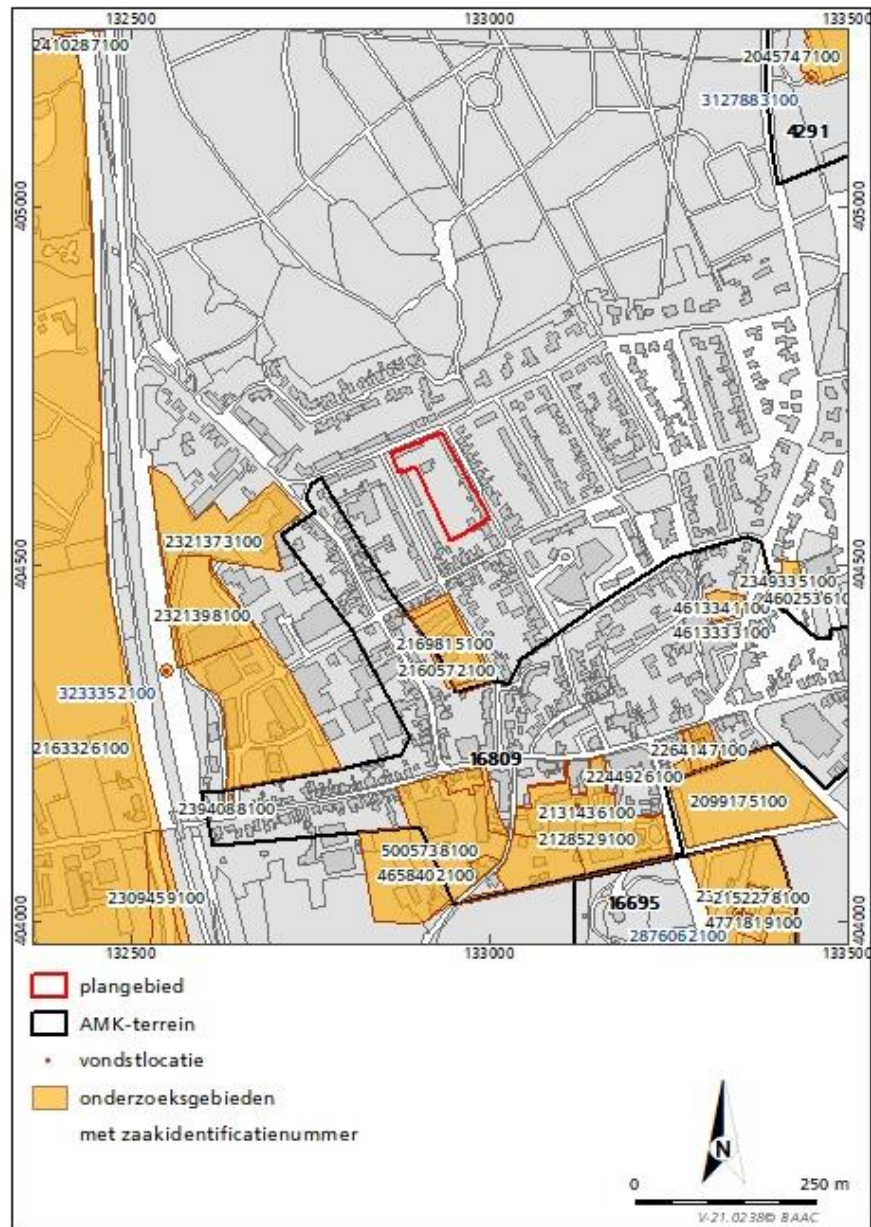
¹⁹ RCE 2021 via: <https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Verstoringsbronnenkaart#>

²⁰ Van Heeringen & Schrijvers 2017, kaart 1 Geactualiseerde archeologische verwachtingen.

²¹ Van Heeringen & Schrijvers 2017, kaart 2 Maatregelenkaart.

Afb. 2.9 Het plangebied op de gemeentelijke archeologische verwachtingenkaart (Van Heeringen & Schrijvers 2017, kaart 1 Geactualiseerde archeologische verwachtingen)

Afb. 2.10 Ligging van het plangebied op de gemeentelijke verwachtingskaart met zaakidentificatienummers (RCE 2021 ARCHIS III).

Naast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de database van de RCE, ARCHIS III, zijn rond het plangebied diverse archeologische onderzoeksgebieden en vondstlocaties bekend (afb. 2.10). Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Binnen een straal van 500 meter van het plangebied ligt een AMK terrein van hoge archeologische waarde, AMK terrein 16809 (afb. 2.9 en afb. 2.10). [Het betreft hier de historische kern van Loon op Zand.

Tab. 3.1 Overzicht van de verschillende onderzoeksmeldingen binnen een straal van 500 m rondom het plangebied

Zaakidentificatie-Nummer in Archis	Afstand tot hart plangebied	Uitvoerder, jaar	Soort onderzoek	Resultaten	Literatuur
2321373100	200 m	SOB Research, 2002	IVO-O	Niet in Archis	Van Wilgen 2002
2321398100	400 m	SOB Research, 2011	BO + IVO-O	Advies: geen vervolgonderzoek	Ras & Van Wilgen 2011
3233352100	500 m	niet-archeologisch: graafwerk, 1935	niet-archeologisch: graafwerk	Begravingen en urn met crematieresten niet determineerbaar, periode neolithicum-vroege middeleeuwen	Niet in archis
2160572100	150 m	BILAN, 2007	IVO-O	Ter plaatse ligt hoge zwarte enkeerbodem en advies is IVO-P	Mostert & Van Waveren 2010
2169815100	150 m	BILAN, 2007	IVO-P	Intact bodemprofiel en 3 (sub)recente sporen, geen vondsten; advies: geen vervolgonderzoek	Mostert & Van Waveren 2010
2163326100	500 m	Oranjewoud BV, 2007	BO	-	Teekens & Kaptijn 2009
5005738100	400 m	De Steekproef, 2021	IVO-O	Selectiebesluit bevoegde overheid: IVO-O in bepaalde zones	Rap, Exaltus & Tulp 2021
2131436100	400 m	SOB Research, 2006	IVO-P + DO	Sporen zonder dateerbaar materiaal (bakstenen vloertje NT, greppel LM-NT, paalkuilen) Besluit provincie Noord-Brabant: geen vervolgonderzoek, met uitzondering van het ZW deel van het plangebied	Van Wilgen 2007
2264147100	400 m	ADC, 2009	IVO-P	Advies: geen vervolgonderzoek	Alma 2009
2244926100	400 m	BILAN, 2009	IVO-O	Niet in Archis	De Boer 2009
2099175100	450 m	RAAP, 2004	IVO-O	Advies: IVO-P	Van Dijk 2005
2394088100	500 m	Transect, 2013	IVO-O	Advies: geen vervolgonderzoek	Nales 2013
4613333100	350 m	Econsultancy BV, 2018	BO	-	De Boo van Uijen 2018
4613341100	350 m	Econsultancy BV, 2018	IVO-O	Advies: IVO-P indien archeologische resten ter plaatse niet kunnen worden behouden	De Boo van Uijen, 2018
2349335100	400 m	Archaeological Research en Consultancy, 2011	IVO-O	Advies: geen vervolgonderzoek	Verboom-Jansen 2011
4602536100	400 m	Archeopro, 2018	IVO-O	Advies: geen vervolgonderzoek	Exaltus 2018

Op circa 200 meter ten westen van het hart van het plangebied ligt een onderzoeksgebied van een booronderzoek door SOB Research gedaan in 2002. De resultaten daarvan staan niet in Archis.²² Op circa 400 meter van het hart van het plangebied ligt een onderzoeksgebied, door hetzelfde bedrijf onderzocht in 2011, waarbij een bureauonderzoek is verricht gevolgd door een booronderzoek.

²² Zaakidentificatienummer 2321373100; Van Wilgen 2002.

Het advies van dat onderzoek was om geen vervolgonderzoek in te stellen.²³ Op circa 500 meter ten westen van het hart van het plangebied ligt een vindplaats waar in 1935 bij niet-archeologisch graafwerk menselijke begravingen en een urn met crematieresten zijn gevonden. De vondsten konden niet worden gedateerd en dateren ergens uit de periode van het Neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen.²⁴ Op circa 500 meter van het hart van het plangebied ligt ook het onderzoeksgebied van een bureauonderzoek van Oranjewoud BV uit 2007.²⁵

Op circa 150 meter ten zuiden van het hart van het plangebied ligt een booronderzoek uit 2007 van BILAN. Daaruit bleek dat zich ter plaatse een hoge zwarte enkeerd bodem bevond.²⁶ Dat booronderzoek is gevolgd door een IVO-P. Uit dat proefsleuvenonderzoek kwam weliswaar een intact bodemprofiel naar voren, maar werden slechts drie (sub)recente sporen gevonden en geen vondstmateriaal. Op basis van die resultaten is het advies gegeven om geen vervolgonderzoek in te stellen.²⁷ Op circa 400 meter ten zuiden van het plangebied ligt een onderzoeksgebied uit 2021 van De Steekproef. Het betreft een booronderzoek. De uitkomst was een selectiebesluit van de bevoegde overheid voor een IVO-P voor bepaalde zones.²⁸ Door SOB Research is in 2006 een IVO-P gevolgd door een DO uitgevoerd op circa 400 meter ten zuiden van het hart van het plangebied. De resultaten waren sporen zonder dateerbaar materiaal, waarschijnlijk uit de periode late middeleeuwen en nieuwe tijd. Het selectiebesluit ter plaatse was om geen vervolgonderzoek in te stellen met uitzondering van het niet nader onderzochte zuidwestelijke deel van het plangebied.²⁹ Door het ADC is in 2009 een IVO-P verricht op circa 400 meter ten zuiden van het hart van het plangebied met als uitkomst het advies geen vervolgonderzoek in te stellen.³⁰

Door BILAN is in 2009 op circa 400 meter ten zuiden van het hart van het plangebied een booronderzoek gedaan. De resultaten daarvan staan niet in Archis.³¹ Op circa 450 meter van het zuiden van hart van het plangebied is door RAAP in 2004 een IVO-O gedaan met als advies een IVO-P.³² Op circa 500 meter ten zuidwesten van het hart van het plangebied ligt een onderzoeksgebied van Transect uit 2013 een booronderzoek met als advies om geen vervolgonderzoek in te stellen.³³ Op circa 350 meter ten zuidoosten van het hart van het plangebied is door Econsultancy BV in 2018 een BO gedaan, gevolgd door een IVO-O, met als uitkomst het advies om bij graafwerkzaamheden die archeologische resten verstoren een IVO-P te laten uitvoeren.³⁴ Door Archaeological Research en Consultancy is in 2011 op circa 400 meter ten zuidoosten van het hart van het plangebied een IVO-O gedaan met als uitkomst het advies geen vervolgonderzoek in te stellen.³⁵ Eveneens op circa 400 meter ten zuidoosten van

²³ Zaakidentificatienummer 2321398100; Ras & Van Wilgen 2011.

²⁴ Zaakidentificatienummer 3233352100.

²⁵ Zaakidentificatienummer 2163326100; Teekens & Kaptijn 2009.

²⁶ Zaakidentificatienummer 2160572100; Mostert & Van Waveren 2010.

²⁷ Zaakidentificatienummer 2169815100; Mostert & Van Waveren 2010.

²⁸ Zaakidentificatienummer 5005738100; Rap, Exaltus & Tulp 2021.

²⁹ Zaakidentificatienummer 2131436100; Van Wilgen 2007.

³⁰ Zaakidentificatienummer 2264147100; Alma 2009.

³¹ Zaakidentificatienummer 2244926100; De Boer 2009.

³² Zaakidentificatienummer 2099175100; Van Dijk 2005.

³³ Zaakidentificatienummer 2394088100; Nales 2013.

³⁴ Zaakidentificatienummer 4613333100; De Boo van Uijen 2018; zaakidentificatienummer 4613341100; De Boo van Uijen 2018.

³⁵ Zaakidentificatienummer 2349335100; Verboom-Jansen 2011.

het hart van het plangebied is in 2018 door Archeopro een IVO-O gedaan met als advies geen vervolgonderzoek.³⁶

Raadpleging van de heemkundekring Loon op 't Sandt te Loon op Zand voor archeologische informatie over het plangebied leverde een bijzondere vondst op.³⁷ Ter plaatse zijn in en na de tweede wereldoorlog 75 soldaten begraven. Het gaat om 67 Duitse en acht geallieerde soldaten. In een brief van 25 juli 1946 schreef burgemeester J. Mallens, ik citeer: *'...De graven der (67) Duitsers bevinden zich echter op een ongebouwd perceel aan de Gasthuisstraat [tegenwoordig Van Rijckevorselstraat en Van Salm-Salmstraat] te Loon op Zand. De lijken der gesneuvelden zijn na de bevrijding verzameld en op dit stuk grond begraven, omdat dit toevallig beschikbaar was. Dit perceel, gelegen in de bebouwde kom, is echter in de zeer nabije toekomst voor bouwterrein bestemd.'* In 1948 heeft de overbrenging van de lijken naar de Duitse militaire begraafplaats in het Limburgse Ysselsteyn plaatsgevonden....³⁸ Vermoedelijk zijn ook de acht geallieerde soldaten elders opnieuw begraven.

³⁶ Zaakidentificatienummer 4602536100; Exaltus 2018.

³⁷ Email d.d. dinsdag 21 september 2021 van Marij Kruitwagen-Geukers, secretaris Heemkundekring Loon op 't Sandt.

³⁸ Email d.d. dinsdag 21 september 2021 van Marij Kruitwagen-Geukers, secretaris Heemkundekring Loon op 't Sandt en Pijnenburg 1994.

3

Archeologische verwachting

Het plangebied ligt op een hoger in het landschap gelegen dekzandrug. Deze hoger gelegen gronden, met name bij natuurlijke waterlopen, waren van oudsher aantrekkelijke vestigingsgebieden. Een groot deel van het plangebied is waarschijnlijk in de middeleeuwen of eerder ontgonnen. Door eeuwenlange bemesting is een hoge zwarte enkeerd bodem (plaggendek) ontstaan. Een klein deel van het plangebied was in elk geval rond 1900 heide volgens de topografische kaart. De bebouwing dateert vanaf de jaren '60. De verstoringsdiepte van de bebouwing ligt tussen 0,80 en 1,25 m beneden maaiveld.

Op basis van het bureauonderzoek geldt voor het bebouwde deel van plangebied een lage tot middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de periode van het laat-paleolithicum tot en met de late middeleeuwen en een lage verwachting voor het aantreffen van archeologische resten uit de nieuwe tijd. Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit het paleolithicum tot en met het vroeg-neolithicum. Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische nederzettingsresten en/of begravingen uit het midden-neolithicum tot en met de middeleeuwen. Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een lage verwachting voor archeologische resten uit de nieuwe tijd. In hoeverre de bodem is verstoord door de aanleg van de graven van de soldaten uit de tweede wereldoorlog is onbekend (zie ook tab. 3.2).

Tab. 3.2 Schematische weergave van het archeologisch verwachtingsmodel.

periode	verwachting	complex	omvang	kenmerken	diepte	gaafheid
Laat-paleolithicum-vroeg neolithicum	Middelhoog	Basiskamp	variabel (<200 - >1000 m ²)	spreading van vuursteen	vanaf de top natuurlijke bodem	Goed in de Laag van Usselo. Slecht tot matig in afdekkend sediment.
Midden-neolithicum – late middeleeuwen	Hoog	Nederzetting , grafveld e.d.	500-2000 m ²	sporen, spreading losse vondsten	vanaf de top natuurlijke bodem	Matig
Nieuwe tijd	Laag	Huisplaats	500-2000 m ²	sporen en spreading aardewerk e.d.	vanaf de top van de natuurlijke bodem	Slecht

De intactheid van de bodem in het niet-bebouwde deel van het plangebied is onbekend. Het advies is om een verkennend booronderzoek uit te voeren in het plangebied om de bodemopbouw in kaart te brengen en om de mate van conservering van het bodemprofiel vast te stellen. Vervolgens kan aan de hand van de resultaten van het verkennende booronderzoek worden bepaald of er nog sprake kan zijn van " *in situ*" aanwezige archeologische resten in het plangebied

4

Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Plan van Aanpak³⁹:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
Binnen het plangebied lag een militaire begraafplaats waar overleden Duitse en geallieerde soldaten in en na de oorlog zijn begraven. De lichamen van de Duitse soldaten zijn overgebracht naar de militaire begraafplaats te Ysselsteyn.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstoringen in het verleden binnen het plangebied?
De verwachte bodemopbouw betreft deels een zwarte hoge enkeerd bodem en deels een veldpodzol bodem, al dan niet met lage landduinen (stuifzand). Binnen het plangebied heeft de in de jaren 60 aangelegde bebouwing een gedeeltelijke verstoring van de bodem van het plangebied teweeggebracht tot op een diepte die varieert tussen 0.80 en 1.25 meter beneden maaiveld.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?(indien mogelijk gespecificeerd naar aard, vindplaats(en) /periode(n))?
Op basis van het bureauonderzoek geldt voor het bebouwde deel van plangebied een lage tot middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de periode van het laat-paleolithicum tot en met de late middeleeuwen en een lage verwachting voor het aantreffen van archeologische resten uit de nieuwe tijd. Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit het paleolithicum tot en met het vroeg-neolithicum. Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische nederzittingsresten en/of begravingen uit het midden-neolithicum tot en met de middeleeuwen. Voor het onbebouwde deel van het plangebied geldt een lage verwachting voor archeologische resten uit de nieuwe tijd.
In hoeverre de bodem is verstoord door de aanleg van de graven van de soldaten uit de tweede wereldoorlog is onbekend.

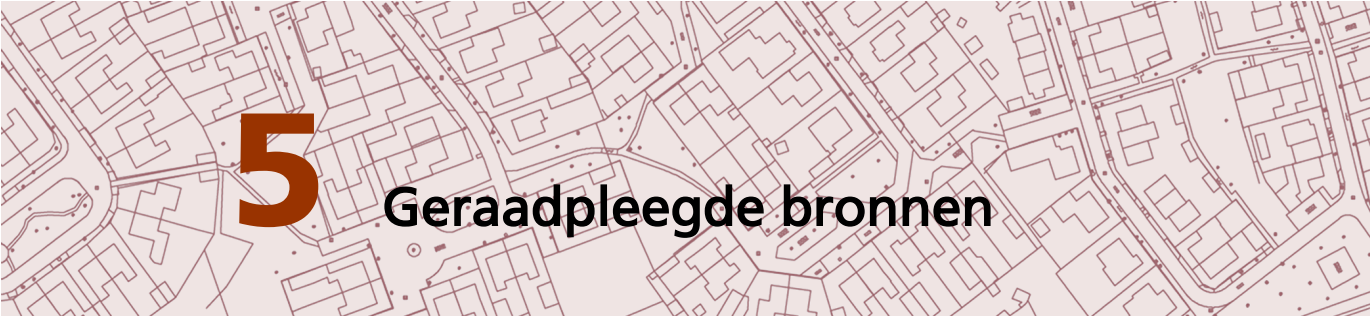
In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?
De intactheid van de bodem in het niet-bebouwde deel van het plangebied is onbekend. Het advies is om een verkennend booronderzoek uit te voeren in het plangebied om de bodemopbouw in kaart te brengen en om de mate van conservering van het bodemprofiel vast te stellen. Het advies betreft daarmee om een IVO-O uit te voeren.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Loon op Zand) en leidt tot een selectiebesluit. Dit betekent niet dat

³⁹ Merlidis 2021.

reeds gestart kan worden met bodemverstorende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten.

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet 2016.

5

Geraadpleegde bronnen

Alma, X., 2009: *Loon op Zand, Oranjeplein-Kasteelweide, gemeente Loon op Zand*, Amersfoort (ADC Rapport 2137).

Berendsen, H.J.A., 2008b: *De vorming van het land*, Assen.

Boer, E. de, 2009: Loon op Zand (NB), *Oranjeplein -Kasteelweide. Archeologisch bureau- en inventariserend veldonderzoek (karterende fase)*. BILAN-rapport 2009/84.

Boo van Uijen, E.M. de, 2018: *Archeologisch onderzoek aan de Venloonstraat-Tuinstraat te Loon op Zand*, Econsultancy-rapport 7088.001.

Buitenhuis, A., S.J. Kluiving & G.W. de Lange, 1991. *Geomorfologische gesteldheid van Midden en Oost Noord-Brabant*, Wageningen (Staring Centrum Rapport 121).

Dijk, X.C.C. van, 2005: *Kasteelweide in de kern van Loon op Zand, gemeente Loon op Zand; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek*, RAAP-notitie 975.

Gemeente Loon op Zand, 2020: *GEMEENTEBLAD Nr. 179425, 15 juli 2020, Officiële uitgave van de gemeente Loon op Zand, Archeologiebeleid gemeente Loon op Zand*, Loon op Zand.

Exaltus, R., 2018: *Weteringstraat ong., Loon op Zand*, ArcheoPro-rapport 18033.

Hagens, D.T.P., H. Kremer & T. Deville, 2009: *Bureauonderzoek en verkennend veldonderzoek, Kloosterstraat te Loon op Zand*. (Synthegra rapport S090237).

Harbers, P., 1990: *Toelichting bij kaartblad 44 Oost Oosterhout, Bodemkaart van Nederland 1 : 50.000*, Wageningen.

Heeringen, R.M. van & R. Schrijvers, 2017: *(Ontwerp) Actualisatie van de archeologische waarden- en verwachtingenkaart en maatregelenkaart van de gemeente Loon op Zand 2017*, Amersfoort (Vestigia rapport V1379).

Merlidis, T., 2021: *Onderzoeksvoorstel – plan van aanpak plangebied van Rijktevorselstraat te Loon op Zand*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Mostert, M. & A. van Waveren, 2010: *Willibrordusstraat te Loon op Zand, gemeente Loon op Zand*, Tilburg (BILAN Rapport 2010/B1419).

Mulder, de. E.F.J., M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.

Nales, T., 2013: *Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek, Loon op Zand, De Hoogt*, Transect Rapport 217.

Rap, R., R. Exaltus & C. Tulp, 2021: *Loon op Zand, Van Lierpark (Gemeente Loon op Zand, NB) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (IVO-O) Verkennende Fase, De Steekproef-rapport 2021-03/03*.

Ras, J. en L.R. van Wilgen, 2011: *Archeologisch Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen, verkennend, Bedrijventerrein De Hoogt III, Loon op Zand, SOB* Research-rapport 1846-1103.

Sophie, G., 2017: *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen Kloosterstraat Ursa Minor Loon op Zand*, Antea Group Archeologie-rapport 2017/159.

Teekens, P.C. & E. Kaptijn, 2009: *Koppelleiding Tilburg - opjager Kaatsheuvel*, Oranjewoud Rapport 2009/29.

Verboom-Jansen, M., 2011: *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Weteringstraat 16 en 17 te Loon op Zand (NB)*, ARC-rapport 2011-133.

Wilgen, L.R. van: *AAI Bedrijventerrein De Hoogt, Loon op Zand, juli 2002*.

Wilgen, L.R. van, 2007: *IVOp Klokkenlaan, Loon op Zand*, SOB Research-rapport 1290-0609.

Geraadpleegde kaarten en websites (geraadpleegd september/oktober 2021)

AHN, 2021: *Actueel Hoogtebestand Nederland*, via: www.ahn.nl.

CHW Noord Brabant, 2016: *Cultuurhistorische waardenkaart*, via: <https://noord-brabant.maps.arcgis.com>

Dinoloket, 2021: *Dinoloket*, via: <https://www.dinoloket.nl>.

Hattinga, na 1756: *Kaart van Loon op Zand*, via: BAAC kaartenarchief.

Heerlijkheid Tilburg en Goirle (met de heerlijkheid Drunen), uit 1794, via: BAAC kaartenarchief.

Kadasterkaart, 1811-1832, via: <https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>

RCE, 2021a: *Archis III, Amersfoort*, via:
<https://archis.cultureelerfgoed.nl>

RCE, 2021b: *De bodemkaart van Nederland*, via:
<https://archis.cultureelerfgoed.nl>

RCE, 2021c: *De geomorfologische kaart van Nederland*, via:
<https://archis.cultureelerfgoed.nl>

RCE, 2021d: *Verstoringsbronnenkaart*, via:
<https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Verstoringsbronnenkaart#>

Topografische kaart, 1900, via: BAAC kaartenarchief

Bijlagen

1	Bijlage 1	Stedenbouwkundig plan SalmRijck te Loon op Zand
2	Bijlage 2	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

SalmRijck Loon op Zand
1 april 2021

Schaal 1:1000

Weimers Burg Stedenbouw I

Bijlage 2

Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 1: Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom (jr) 0 = 1950 n. Chr.	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie					
11.650	Kwartair	Laat	Holoceen (warme periode)					1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)		Formatie van Bostel (eolisch en lokaal terrestrisch)	Formatie van Beegden (Maas)
12.850			Laat- Weichselien (Laat- Glaciaal)	Weichselien (ijstijd)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye (Rijn)					
13.900					Allerød (warm)							
14.030					Vroege Dryas (koud)							
14.640					Bølling (warm)							
30.000			Midden- Weichselien (Pleniglaciaal)		Laat- Pleniglaciaal (zeer koud)				3			
60.000					Midden- Pleniglaciaal (koud)							
75.000					Vroeg- Pleniglaciaal (zeer koud)	4						
117.000			Vroeg- Weichselien (gematigd koud)						5a			
									5b			
									5c			
							5d					
130.000			Eemien (warme periode)				5e	Eem Formatie (marien, lagunair en lacustrien)				
		Midden	Midden	Saalien (ijstijd)		6-10	Formatie van Urk (Rijn)	Formatie van Drente (Glaciaal)				
370.000				Holsteinien (warme periode)		11						
410.000				Elsterien (ijstijd)		12						
475.000				Cromerien (warme periode)		13- 22	Formatie van Sterksel (Rijn)					
850.000		Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien		23- 104			Formatie van Stamproy (eolisch en lokaal terrestrisch)			
2.600.000												

Chrono-, zuurstofisotopen- en lithostratigrafie voor Noordwest-Europa naar De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Berendsen (2008) en Cohen *et al.* (2009). Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2008). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)		
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Vb2	nieuwe tijd (1500-heden)		
1150						Vb1	middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)	
1500							Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)	
1962					ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)			
2750					2900	Va	Loofbos, waarbij eik en els overheersen; haagbeuk vanaf Vb1 (>1%); vanaf Vb2 veel cultuurplanten (rogge, boekweit, korenbloem)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)
3050								
3950	Midden		Subboreaalaal (koeler Droger)	IVb				
5700				IVa				
7250			Atlantikum (warm Vochtig)	III	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af			
8700							Vroeg	Boreaalaal (warmer)
10.250			Preboreaalaal (warmer)	I				
10.750			10.150					
11.650								
12.850	10.950	Laat-Pleistoceen	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	Parklandschap (subarctisch)	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)
13.900	11.900				Allerød	LW II	Dennen- en berkenbossen	
14.030	12.100				Vroege Dryas	LW I	Open parklandschap	
14.640	12.450				Bølling		Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen	
35.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP		Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)				Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	midden-paleolithicum (300.000 – 35.000 v. Chr.)
75.000								
117.000			Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)				Perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	
130.000								
300.000 (v. Chr.)		Eemien (warme periode)				Loofbos		
		Saalien (ijstijd)						

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.